ה׳ ראסקעס

דער לבוש

דראַמאטישע לעגענדע אין 1 אקט. (המשך).

אלטער (צום משוגענעם) שווייג, שרעק ניט מיט דיין קול (צום יונגן) און געזאָגט איז געוואָרן צום בן אדם אין יענעם פרימאָרגן, דורך שטורם, פייער און ווינט — נעם דעם לבוש, היט אים און לאָז קיין פגימה אַף אים ניט פאַלן, און רוה וועסטו פאַר זיך געפינען, און רוה וועסטו געפינען פאַר דיין מוטער ערד.

— נעשה ונשמע — דהאָט געקלונגען דער ענטפער פון מענשן. לייכט־זיניק האָט ער צוגעזאָגט, ווי לייכטזיניק ער פלעגט פאַרשווערן...

משוגע׳נער: (צום אלטן) דערציילן, דערציילן, איטשע גבאי ווייס ניט, ניט קיין זאַך פון דיינע ידיעות... ער קלייבט, ער זאַמלט... ווער לאָזט אים ניט? (שרייט) איציקל גבאי, קום אַהער, דער אַלטער האָט ידיעות, טאָ קויף זיי אָפּ אָרשין, און גיב אים טאַקי אָפּ...

יונגער: און ער האָט זיי באַלד פאַרשוועכט?... זיי זיינען דאָך שיינינקע געוועזן, מן השמים בלאָסע, ווייסע... אַ שאָד...

אלטער: ניין, ניט באַלד. ווען דער מענש האָט דערפילט איבער זיך די ליכטיגקייט פון לבוש, ווען די העל־געטליכע ידיעות האָבן איבער זיין קאָפּ געשירמט, איז ער געוואָרן שטיל, ווי די נאַכט, אונטערטעניג, ווי דער קנעכט, קיין ביזעס האָט ער ניט געקלערט און קיין געוואַלטזאַמעס האָט זיין האַנט ניט געטאָן... באַצויבערט און פאַר׳כישופ׳ט האָט ער זיך געבוקט צום לבוש און צו זיין שעפער.

משוגע׳נער: ווער בוקט זיך, איטשע גבאי, אַ ודאי ס׳לוינט דאָך... ער פאַלט דאָך כורעים יום־כפור, שלאָגט זיך על חטא... אַזוי שטאַרק, האַרט, אַז עס קלינגט פון אינעווייניק... און איך זאָג צו אים: ר׳ איטשע, כ׳האָב קינדער, אַ בטלן האָט קינדער, פרנסה גיב זיי, צו פאַרדינען, לאַכט ער פון מיר... ער וויל ניט, וויל איך אויך ניט...

(פלוצלונג)

ווי פאַר׳סמ׳טע לויפן זיי, הילף זוכן זיי, קענסטו זיי געבן?

אלטער (דערשראָקן) וואָס האָט געשען? (באַרואיקט זיך און הויבט ווידער אָן) ניט לאַנג האָט איר פרייד געדויערט. פון אויסן האָט די דריטע יריעה, אהבה, געשיינט און פאַרקוקט האָט זיך דער מענש אין איר. און אַ באַגער אַ ווילד־שטאַרקער האָט אים אַרומגענומען, זיין האַרץ איז ברייט, ווי דער ים געוואָרן און זיינע געפילן האָבן זיך, ווי די ווילדע כוואַליעס, צוגאָסן. און פאַר׳כישופ׳ט פון דעם זונגען־ליכט פון דער יריעה האָט ער זיך פאַרגעסן, און פאַר׳מאוס׳ט האָט ער דעם כח היצירה, און פאַרלייגט האָט ער דעם כח הפועל, וואָס פליסט אין אים, און פאַרוואָרפן האָט ער דעם כח הרבוי, וואָס טראָגט זיך אין די פאַלבן פון דער יריעה... און געוועגדעט האָט ער זיין דרייסטע האַנט צו דער יריעה, וועלנדיק זיך אומקערן דעם קראַפט פון גלאַנץ פון אירע שטראַלן, און מיט העזה

האָט ער איר אָנגעהויבן פליקן... נאַר אומזיסט, צעריסן איז געוואָרן די יריעה, מיט קיין אהבה האָט זי אים ניט באַלוינט מער און אַף זמה האָט איר דער מענש פאַרביטן...

(וואָס עפנט זיך אויף די טיר און עס לויפט אַריין אַ מיידל, איר געזיכט איז ווילד, צושראָקן, די קליידער אָרטערווייז צעריסן, די האָר פונאַנדערגעוואָרפן)

מיידל (אָטעמט שווער) ס׳איז דאָ פינסטער, קיינער וועט מיר ניט זען... ניט מיר, ניט מיין שאַנד... (לויפט צום פענסטער) שאַ, זיי גייען, זיי לויפן צו מיר, צו מיר... העלפט מיר, ראַטעוועט!...

אלטער: וואָס שרייסטו טאָכטער?

משוגע׳נער: אַז מען שרייט טוט וויי מן השמים... אויך דו שוועסטערל, האָסט מורא, פאַר זיי, פאַר דער גאַס...

מיידל (צעוויינט זיך) לאָזט גיך זיך פאַרבאַהאַלטן (האַלט איין דעם קאָפּ אין ארון קדש) מאַך מיט מיר אַלמעכטיקער אַ סוף, נעם מיך צו דיך... איך בין אינגאַנצן פאַרפעסטעט... דריי זיבען זיי געוועזן, דריי (צום אָרון שרייט) דו, וואָס דו בינסט דאָרטן, קוק אַראָפּ... זע זייערע מעשים... אויב דו בינסט דו, טאָ זיי זיך נוקם... טאָ אַנטפּלעק זיך... טאָ רוף זיך אָפּ... (שטיל בעטענדו) זאָג מיר, אַז ס׳איז גאָרניט, אַ צופאַל, שאַ, ס׳איז ניט געוועזן אינגאַנצן, זאָג שוין, לאָז דיך הערן... איך בין דאָך, ווי פריהער... ווי פריהער...

אלטער: וויין ניט, קינד, וויין ניט, טאָכטער... אַלץ ווערט באַצאָלט... אַף אַלץ גיט ער אַ תשובה...

משוגענער: גלויב ניט שוועסטער... עפן אויף דעם אָרון, ער איז אָבער פוסט, ספרי תורות, ספרי תורות, אָבער איציקל גבאי מיט זיין ווייב האָט זיי דאָך געלאָזט שרייבן... מען הערט דיך ניט, דאָרט שלאָפט מען... די תפלות און בקשות האָבן זיך איינגעשלעפערט... שילט, רוף אים, און וואַרף אים דעם גט אין צורה...

מיידל... אַ מדבר... אַ וויסטע... אָבער פאַרפאַלן, אַנ׳אַראָפּגעפאַלענע בלאַט... דריי, דריי זיבען זיי געוועזן... און מען לאַכט, אַ שמחה... (וויינט הויך, זיך וויגנדיק)

יונגער (גייט צו איר צו, גלעט איר, אַ דערשראָקענע כאַפּט זי זיך אויף) דו וויינסט, דאָרט אַפן גאַס איז אַ מורא, אַ שרעק, גיי ניט אַהין, וויין ניט, זיי בײַ אונז און הער דעם זיידן, ער דערציילט דאָך שיינע מעשה׳לעך, שיינע מעשה׳לעך. (פירט איר צו צום אַלטן) דערצייל זיידע, לאָז זי אויך הערן, וועט איר שרעק פאַרגיין.

אלטער: צעריסן איז געוואָרן איבער אים די דריטע יריעה און טרויעריק טרייסטענד האָט געשיינט די צווייטע — ברידערשאַפט. און פאַרוויגט האָבן אירע שטראַלן דעם מענשן, פאַרשלעפערט זיין בייזן גייסט און אַ נאָענט־שאַפט און אַ בייגקעניש אין זיין האַרץ אַריינגעבראַכט. — און בייגקענדיק נאָך דער צעריסענער אהבה האָט ער זיך אָן דער אחוה אָנגעכאַפּט... און געבוקט האָט ער זיך צו זיין ברודער, נאָענט געוואָרן איז ער צו אים, און שטיל איז געווען אין דער וועלט. קיין קריג־געשריי האָט זיך ניט געהערט, קיין שפור פון גרעניצן האָט זיך ניט געזען... און איינער זיינען אַלע געווען, און אַלע זיינען

איינער געוועזן...

יונגער: זיינען דאך די איבעריקע צוויי יריעות אויך שטארק געוועזן, אפשר גענוג פארן מענשן?

אלטער: ניט אף לאנג. האבן אים געשטילט די בליין־פאר'חלום'טע שטראלן פון דער צווייטער יריעה. די צעריסענע גוילין פון דער ערשטער האבן זייערס געמאנט, און דערפילט האט דער בן־אדם, אז עס פעלן אים די פייער־שטארקע שטראלן פון דער אהבה, און דערזען האט ער, אז זיין כח היצירה איז פארמינערט געווארן, און איינזאם האט ער זיך געפילט אין קבוץ, און פאר'יתום'ט האט ער זיך געזען אין דער אייניגקייט... און זיך אפצוטיילן האט ער פארגלוסט, און מחיצות האט ער אנגעהויבן שטעלן צווישן זיך און זיין ברודער, אף כתות האט ער זיך צעווארפן, מיט מאסן און וואגן האט ער אלץ געמאסטן און גרעניצן צו אלץ האט זיין גייציקער שכל געשטעלט... און דער חשק צו האבן איז געוואקסן, דער גלוסט צו פאהערשן האט זיך געגרעסערט, פארשפרייטן אומעטום האט ער געשטרעבט און קריגערייען האט ער ארויסגערופן... כלי מחבלים האט ער ערפונדן, און וואלקנס רויך פון פארצערנדן פייער האט ער אין די הויכן געלאזן און א דאמף פון רויטן בלוט האט ער געשיקט צו די הימלען און מיט א דונער־טומל האט ער עס באגלייט... און דערגאנגען זיינען די וואלקנס אין בלוט־דאמפן צו דער צווייטער יריעה און צושפאלטן איז זי געווארן, ווי די ערשטע...

ערשטער איד (לויפט אריין) העלפט מיר! העלפט מיר! אלע קראמען פולע, אנגעפראפטע, מאגאזינען באלאדן מיט סחורה. מ'דארף זיי ארויספירן פון דאנען, די רשעים נעמען דאך אלץ צו... האב איך קיין פערד, קיין פור קען איך פאר געלט ניט קריגן, און נחום, ימח שמו, שמייכלט און לאכט, אפילו זיין פערדל וויל ער ניט געבן. וואס טוט מען? א גאנצן לעבן געהארעוועט אזא פארמעגן.. סחורה פון אלע עקן וועלט.. (לויפט צום ארון קודש) רבונו של עולם, העלף באווייז דיין ישועה! אף צו להכעיס די שונאים, נחום'ען ימח שמו. ער לאכט... העלף, גאטעניו, העלף!

משוגענער: ווער איז דארטן... א, איטשע גבאי... דו דאוונסט, דו בעטסט.. דו האסט אויך מורא. גוט, קלאפ אין ארון קדש, דיין ארון, דיינע ספרים... אבער מען הערט איצטער ניט... סחורה, כא־כא־כא, ארויספירן וויל ער, ראטעווען... און פאר מיר? זע מיינע בגדים, און זי (ווייזט אף דער מיידל), נעבאך אלץ צעריסן אף איר... ניין ר' איטשע, וועסט איבערלאזן, אפשטעלן.. אזעלכע מאגאזינען, סקלאדן, קראמען...

ערשטער איד: אוועק, משוגע'נער, אוועק! (שרייט) העלפט מיר, מיין פארמעגן ראטעווען!.. אלמעכטיקער, באווייז דיינע נסים, באווייז! (עס דערטראגן זיך שיסערייען פון גאס) מען שיסט, באלד קומען זיי, טא באווייז דיין גבורה, כ'וויל פורן, כ'וויל אלץ פארפאקן (הויך) פורן, גיט מיר, פורן.. נחום ימח שמו...

יונגער: וואס שרייט ער, וועמען שילט ער?

אלטער: זיין ברודער שילט ער, נחום'ען. ער האט נחום'ען בא'עולה'ט אין דער ירושה, אלץ פאר זיך צוגענומען...

ערשטער איד: ר' יאשע, העלף מיר... וואס שווייגסט דו, עס איז שוין שפעט אין דער נאכט, עט וועט שוין באלד טאגן... מיינע סחורה... פארפאלן, פארלארן... (לויפט ארויס)

משוגע'נער: איטשע גבאי איז צוטומלט, דערשראקן... ווער מאכט דאס אלץ... גוט געטאן, א ברכה אף זיי...

אלטער: אנטבלויזט איין געווארן די צווייטע יריעה און אראפגעשיינט אף דער ערד האט די יריעה־געזעץ מיט אירע רואיק־קאלטע שטראלן, וועלכע פאלן אין ארדנונג און סדר. און אין דעם אונארדנונג האבן זיי א סדר געמאכט, און איינגעשטילט האבן זיי די צייינקערייען, און אין זייטן האט זיך דער מענש צעזעצט, פארשלאסן האט ער זיך, געהיט זיין מאס און וואג, זיין ארט און כתה... און הארטע שטראפן האט ער אויסגעקלערט, און מיט שווערע התחיבות'ן האט ער זיך באלאדן... נאר צו שוואך איז זיין גייסט געווען, און ניט אפהיטן האט ער געקענט די הארבע מצוות... און צעבראכן האט ער אלע גרעניצן, געדורשט האט ער נאך אלץ, מקנא איז ער געווען זיין נאנטן און פארגינען האט ער ניט געקענט זיין פריינט. און מיט די פויסטן האט ער זיך געווארפן אף אים, פארקנעכטן האט ער אלץ געוואלט, און צו הילף האט ער געצויגן פון די הויכן די ערשטע יריעה... און מיט זיינע פאלשע הענט האט ער די געזעץ־יריעה אויפגעכאפט, און אויסגענוצט האט ער נאר להנאתו ולטובתו... און צעריסן האט ער מיט זיינע זינדיק־רויבערישע מעשים די ערשטע יריעה, וואס א רואיק־שטילע ווארימקייט האט זיך פון איר געגאסן...

צווייטער איד (לויפט אריין) מיינע גרויסע ארבעט... לאנגע יארן... אלץ וואס איך פארמאג, אלץ איבערלאזן דא די רוצחים און אנטלויפן... אנטלויפן פון דער מגפה... און מארגן וועלן שוין ניט רויכערן מיינע קוימענס, און מארגן וועלן שוין ניט רוישן מיינע מאשינען, און מארגן וועט שוין ניט פארקויפט ווערן מיין סחורה... גיט אן עצה, גיט! זאגט, וואס טוט מען? רייסן די בנינים פון פונדאמענט... ווי קען מען דאס איבערלאזן?.. א גאנצן לעבן געארבעט אף זיי...

יונגער: וואס באקלאגט ער?

אלטער: זיינע פאבריקן.

יונגער: וואס איז דאס אזעלכעס?

אלטער: זיין פארמעגן... דאס זיינען בנינים, גרויסע הויכע, וואו טויזנטער מענשן באשאפן שנעל און גיך אלץ, וואס דעם מענש פארגלוסט זיך.

יונגער: איך וואלט געקענט אויפבויען אזא בנין!

אלטער: קינד, דאס איז א גרויסער בנין, טויזנטער מענשן דארפן הארעווען אף אים.

יונגער: איינער אבער קען עס ניט אויפבויען?

אלטער: ניין!

יונגער: אזוי, זאגט ער דאך א ליגן דער איד... ווי האט ער עס אליין געבויט?...

צווייטער איד (רעדט ווייטער) געאַרבעט אַ גאַנצן לעבן... אַ שטאַנד, אַנ־עשירות, נעמט מען פון דיר צו... שלעכט, איז דער מענש, ער איז נאָך אַ אַכזר. וואָס טוט מען? אפשר דאַוונען (הויבט אויף די הענט הויך) רבונו של עולם, העלף מיר אַרויס, נעמט ניט צו פון מיר מיין פאַרמעגן... אַ העלפט פון מיין פאַרמעגן גיב איך אָפּ צדקה. העלף־זשע, דו, כל יכול... ענטפער, ענטפער, עס טאָגט שוין באַלד... (די קלעפּ אויפן גאַס שטאַרקן זיך) זיי גייען, פאַרטרייב זיי, פאַרטיליג זיי...

משוגע'נער: און אַלע זיינען פרום געוואָרן, און אַלע בעטן... נדבות גיט ער... אָבער וועמען? קיינער דאַרף שוין ניט. (צום צווייטן איד) לויף, לויף, מ'גייט שוין אָף דיר, אַנטלויף, כ'האָב דיר פיינט! (הויבט אויף די פויסטן, דער צווייטער איד לויפט אַרויס.)

יונגער (קלערנדיק) און וואָס איז געוואָרן מיט'ן לבוש?

אַלטער: בלויז און נאַקעט איז געבליבן די ערד און אין טיפן שויס פון דער יצירה פלעגט זי קלאָגן און וויינען, און אירע ברידער און פריינט, די יענע גייסטער און וועלטן, וועלכע האָבן איר געקענט פון דער יוגנט, ווען זיי האָבן זיך צוזאַמען לוסטיק געמאַכט אין דעם ליכטיקן לויף פון דער בריאה, זיי, וועלכע האָבן נאָך געדיינקט די ערד אין דעם טאָג, ווען זי איז פון זיין האַנט אַרויס און פון דער גאַנצער חבורה גלאַנצענדע ליכטיקע שטערנס איז זי אַוועק אין די ווייסקייטן צו דינען דעם רצון פון בורא, די דאָזיקע שטערנס האָבן געאיילט צו צו שטראָפן דעם זינדיקן מענש... און פאַרטונקלט האָבן זיי זייער ליכט, פאַרפעסטעט האָבן זיי זייער גערוך, און מיט אַ טיפע פינסטערניש האָבן זיי דעם מענשן באַדראָט, און מיט אַ שטיקנדן ריח האָבן זיי אים פאַר'סמ'ט — דער שראָקן האָט ער זיך פאַרן חשך, שטיקן האָט אים אָנגעהויבן די סביבה און פאַרריכטן האָט ער געוואָלט זיין טאַט. פאַרפילן האָט ער געוואָלט די טיפע קריעות און געוואַלד־ריסן פון די יריעות...

מיידל: (וועלכע איז ביז איצט געזעסן רוהיק, חאַפּט זיך אויף) וואו בין איך? דאָרט אויפ'ן בוידעם... ס'איז פינסטער... ווער לויפט דאָ אַרום?... (אַ דערמאָנט זיך ס'איז שטיל) אפשר איז ניט געוועזן... זיידעניו, אַלטינקער, זאָג ס'איז ניט געוועזן... אַ חלום, יע אַ חלום.

אַלטער: זיי רוהיג, טאָכטער, אַלץ גייט אַוועק, אָבער אַלץ וועט באַקומען אַ תיקון...

מיידל: אַ תיקון... (צעוויינט זיך אויפ'ן קול, איר קערפּער שאָקלט זיך נערוועז) דערצייל זשע ווייטער, רעד, דו שלעפערסט איין... ס'ווערט מיר עפּעס אינווייניג שטילער...

אַלטער: און געוואָלט האָט דער מענש די יריעות מתקן צו זיין, פאַרגאַנצן די קריעות... און איינע צו די אַנדערע האָט ער אָנגעהויבן מחבר צו זיין, און מיטלען פאַרשידענע האָט ער געזוכט און געשטיקט האָט ער אין זיך זיין בייזקייט... און יעדערער האָט זיין לאַטע געבראַכט, יעדערער האָט אַ מיטל פאַרגעלייגט, און יעדערער האָט נאָך זיין וועג דעם לבוש געוואָלט פאַרריכטן... שווער איז געווען דעם מענשענס אַרבעט. ווען איין יריעה פלעגט מחבר ווערן, פלעגט די אַנדערע זיך צוגיין, און ווען די אַנדערע פלעגט גאַנץ ווערן, פלעגט

די דריטע פּלאַצן, ווייל די לאַטעס זיינען דאָך ניט מער ווי לאַטעס... לאַנג האָט דער מענש געאַרבעט, דעם שכל צו הילף גערופן, די האַרץ אָן עצה געפרעגט און געלונגען איז אים צום סוף דעם לבוש גאַנץ צו מאַכן... און רוהיגער איז געוואָרן אויף דער ערד, די צוזאַמענגענייטע יריעות האָבן ווי ס'איז געשיצט... נאָר בלייך איז געווען זייער ליכט, און אָן אומעט אַ גרויסן האָבן זיי געזייט אין דער וועלט, און אַ צער אַ טיפן האָבן זיי פאַרשפּרייט און יסורים שווערע האָבן מיט זיך געבראַכט די האַלב־לעבעדיקע שמאַקן פון די יריעות, ווייל אַ גרויסע פּגימה איז געווען אין זיי...

(דער טומל אויפן גאַס וואַקסט אַלץ, ס'הערן זיך קללות, געשרייען, טייטן פון בייטשן, גאַלאָפּ פון פערד, קרעכצן פון רעדער, דורך די פענסטער קוקט אַ געדיכטער חשך, וואָס ווערט צייטענווייז איבערגעריסן פון פלאַמען פייער, וועלכע צעפלאַקערן זיך אין דער שרפה פון די ווייטע בנינים, ס'לויפט אַריין אַ דריטער איד, פאַרמאַטערט, פאַרשוויצט.)

[סוף קומט].

א. גאָלדבלאַט.

שפּריצן.

* * *

קוקסט זיך אויסעט דיינע אויגן,
ניט געשטויגן, ניט געפלויגן...

ס'פליען רגע'ס פייל פון בויגן,
ניט געשטויגן, ניט געפלויגן...

צי זיי טויגן? צי זיי טויגן?
ניט געשטויגן, ניט געפלויגן...

א מאַך מיט האַנט און און אויסגעשפּייגן,
ניט געשטויגן, ניט געפלויגן...

* * *

מיר האָט זיך געטרויערט א טרויער,
ניט א שוואַרצער, ניט אַ גרויער,
נאָר א בלויער.

און גלייך איבער א גרויס פאַרמעגן
כ'בין געלעגן
און געהיט פון בייזע אויגן.

נאָר ניט געווען איז איינצוהיטן
און אין מיטן
מיט א גרויסן פלעק, אַ שוואַרצן
כ'טראָג עם אום איצט אין מיין האַרצן...

* * *

אין געיעג פון די טעג,
אין געפעכט פון די נעכט
כ'האָב פאַרשוועגדט מיין פאַרמעג,
האָב מיין שכינה פאַרשוועכט...
אינדערמיט פונ'ם וועג
ניט צו זען נאָך קיין ברעג
מיד פון געפעכט
כ'צולאָז דעם געפלעכט...